

This e-book was digitized from an original copy by the West African Research Association for the African Language Materials Archive (ALMA) project. Original funding for this project was provided by [UNESCO](#) and the [Council of American Overseas Research Centers \(CAORC\)](#) in cooperation with the [West African Research Association](#) and [Columbia University](#).

Please see the following web sites for more information about the ALMA project, contributing authors, and more titles in the series.

- Digital Library for International Research catalog: <http://catalog.crl.edu/search~S16>
- African Language Materials Archive (ALMA): <http://www.dliir.org/e-books.html>
- African language materials including interviews in video and PDF versions, documentary video, translation work, and bibliographies can be viewed at <http://alma.matrix.msu.edu>.

**Kabaaru Hawjagol
Daabaaji ley Maasina
Ofiisi Niiseer**

Binndufo:
Demmba Abubakaar Paamanta

Hoto Woni Ofiisi Niiseer?

Ofiisi Niiseer yo gollirde noon. Nde darnaama gila hitaande 1932 e banngal poroje yirwere pewtudo ndiyam e demal. Oon poroje wi'etee Poroje Belime. Semmbe makko fuu e pon Markala oo fawii. Oon pon dow Maayo Baleewo ngoo (Niiseer) woni. Kanko foodata ndiyam so mo naba faa ley calludi baatudi bannge saahal Jlonon kajum e dow Kurumaari too, e funnaange Key Maasina. Gese jarneteede ngoni e diin nokkuuji. Remoobe doon bee yo Moocinkoobe waddiranoobe karhan iwde Ultu Alta.

Jamaa goddo duu ana remannoo doon: bambarankoobe, haabe, markaabe...Rimo be ndemannoo ley oon nokku. Gila hitaande 1950 ndee demal maaro wadaa hoore golleeji doon dii.

Do diin golleeji furi fuu lollude yo nokkuuji gondi funnaange Markala dii, so foocodoo e maayo ngoo, feewde Key Maasina. Oon nokku woni nokku do golleeji dii adii gollende ley Ofiisi Niiseer oo, caggal nde di immorii Kolongotomo e Kokiri.

Bannge saahal gaa, feeyaaji Monimpebugu ana mbeyyítii. Doo duu yo remrude gawri mawnde wonnoo do leydi Mali doo.

Gila hitaande 1980, Poroje Arpon naatiino e gollitaade feeyaaji dñi. Kaa kebe kebaade e ley majjum dee potaali ley nokkuuji dñi kala. Porojeñajji Bank Monnjaj kapum e Bank Islamik pudñii golleeji Key Maasina kapum e Ñaro faa ngada kanaaje kese.

Kaa ley majjum, rafi hawjagol lobbol daabaaji ana laatii sabaabu saakagol majji ley feeyaaji Ofiisi oo kapum e gese nokkuuji joordi badiidi dñi. Dum fuu buri laataade sugulla mawdo hakkunde golloobe ley Ofiisi oo hannde.

Hawjagol Daabaaji: Tiidalla Mawdo Mo Wadanaaka Hakkille Gila Ofiisi oo Moyyinaa

Golle daabaaji jogoraaka yo golle kantiido ley feeyaaji Ofiisi dñi. Gila nde Ofiisi oo moyyintee ndee, yimbe e daabaaji keewaano. Ana famdi feeyaaji di daabaaji njoppanaa. Ndeen, hitaande fuu so ndunngu ana fudfa (timmoođe lewru me, puddoode lewru juwen), ley feeyaaji kanaaji dñi na'i dñi naamata. Seeda e majji tan heddotoo sera geelle. Kaa so wakkati demal oo yottiima,

ley feeyaaji Key Maasina kapum e Misibugu d̄ii, daabaaji d̄ii ngonata e mum sabi nabbe ana ngoodi e d̄iin nokkuuji. Yogaaji duu ley Kurumaari ndii ngonata. Oon wakkati, burti jaajirdi hakke kilon d̄i njokkata.

Jonnoo caggal hitaande 1950, yeenol feewde d̄in nokkuuji ŋoottii. Ko daabaaji d̄ii yeenata e mum burataa kilooji 20 yaade 50, feewde Misibugu.

Poroje Arpon golliino golleeji ley feeyaaji d̄ii e banngal demal maaro e demal saradiŋe. Ko oon poroje faandinoo yo beydude kebal kolon'en bee. Kaa poroje oo wadanaali daabaaji hakkille ley golleeji mum d̄ii. Haya kolon'en bee nee ko kebi e golleeji mum d̄ii fuu daabaaji coodata.

Dum saabi so geelle Ofiisi keettude e Key Maasina dee daabaaji mum ngalaa fuu do njaara so keddoo hakkunde kanaaje dee. Ley majjum nee, walaa fuu nokku mo d̄i njoppanaa faa d̄i bettoroo e mum naa nokkuuji do d̄i moottee so jemma warii. Kogge moyyinanooode gila wattu tuubakoobe dee njoppaama, sabi ede paadunoo sanne. Jarnirde daabaaji moyyinaaka. Dum saabi so daabaaji d̄ii ana njara fuu, ley kanaaje dee d̄i cuppotoo. Ley majjum bonalla daabaaji d̄ii ana satti sanne.

Kolon'en bee ana mara daabaaji sanne sabi kanji be ndemirta rimo e maaro. Ndenoo daabaaji ana ndarii e darnde mawnde. Kaa walaa fuu ko wadaa e banngal majjum. Dum saabi so hitaande fuu tiidallaaji dɔi ana beydoo.

Yooro beydii tiidalla kawrufo e rafi hawjagol daabaaji.

Nabbe leydi doon dee ana njaawi yoorde sanne: so ndunngu timmii, jonte seeda njokka hen so de njoora. So dum wadɔi, gila lewru okutooburu naa noowaamburu duroobe peewnata daabaaji mum'en dɔi nokkuuji godɔi faa njarnoya dɔi.

Kasen daabaaji dɔi mbaati ley hitaande 1973 e 1984 sanne. Ndeen duroobe bee nabi daabaaji mum'en dɔi nokkuuji godɔi jogiidi jardufe ndiyam e durdufe buubufe. Dum saabi so burti keewɔi celi fettoreede. Ruggooji Burdaabe duu ngadiino e leydi ndii hitaande 1990-1994. Dum fuu won e ko noottini daabaaji dɔi yeeɗude feewde Kurumaari naa Moritani.

Remoobe duu torrinooma saabe rafi tobo. Kasen duu hitaande fuu jamaa nokku oo ana beydoo, yimbe didon dow yimbe teemedere

fuu. Ndennoo be ngalaa fuu no be nguurda so wanaa remude gese jaajude ley durdude dee e naddfiije dee, dum woni feeyaaji kanaaje dee. Kettal e tappere ngadataa faa lewru deesaamburu. Tutugol maarol ngol duu heddoto ana wadee faa lewru feewiriye. Ndennoo so dum wadii, so wanaa daabaaji dii keddoo ana toowti kanaaje dee, ana mbonna gese de ngaladaa e kanaaje dee.

Arannde, ley nokkuuje gonde hakkunde Kokiri e Maayo Balewo ngoo kapum e nokkuuje baarotoode feeyaaji Bookiwere dii daabaaji dii ndurannoo. Deen nokkuuje nee fuu ngattii remeede hannde. Ndennoo waajibi tan daabaaji dii keddoto e sera kanaaje dee ila jom faa gese dee kettee so keba bula oo jaama. Kaa ley hitaande 1984, duroobe kebiino yamiroore laamu faa naata ley feeyaaji Ofiisi oo sabi di njolbiino, di domfiino.

Remugol burti dii kapum e rafi-kawral hakkunde kolon'en bee beydi fitinaaji dii

Yeenjol daabaaji ley ndunngu ana wondi e tampere mawnde. Arannde, burti mawdi ngonnoo hakkunde kanaaje dee kapum e feeyaaji durdufi Misibugu dii. Diin feeyaaji ndesanaa daabaaji Ofiisi dii. Nabbe yogaaje ana ngonnoo doon; deen ngoni: Winnde

Banel, Beelel Koole, Kepe Markala,
 Jalabugu, Koo Jurujan, Coofol e Ndola. Diin
 feeyaaji ana njaajunoo sanne: taaruuji 14.000
 hakkunde Misibugu e Jalabugu. Iwde
 Misibugu yottaade nawre Winnde yo taaruuji
 3300.

Oon nokku, remooŋe ɓee ngadi e mum geelle
 ley nokkuuji joordi dii fuu. Ndennoo walaa
 fuu no waawi laataade so daabaaji bettoroo
 doon faa keɓa ndiyam tawee naataali ley gese
 gawri. Dum saabi, duubi 1970 dii haɓooji
 mawdi immike hakkunde fulɓe durooɓe e
 remooŋe. Semmbe udditi burti dii hitaande
 1982, saliiɓe ɓee uddaa. Hitaande jokkunde
 hen ndee keeri dii ndarnaa. Kaa ndunngu
 jokkudo hen oo, perimeetere Misibugu watti
 remeede kasen. Kaa nokku fuu do yardude
 daabaaji mawnde woni waawaa yotteede
 saabe gese gawri. Ndennoo waajibi daabaaji
 dii keddotoo to dow too ana terroroo rafi ko
 jaametee.

So wartii e banngal feeyaaji hakkunde Kokiri
 e Maayo Baleewo Ngoo, geelle ana keewi
 doon sanne; ɓee ngoni: Bolibaana, Kolonɗo-
 Kan, Kayo, Lelegere, Takala, Kokiri Booso.
 Seɓɓe awooɓe ɓee nanngii oon nokku faa
 ndema e mum bananku. Dum fuu won e ko
 billi durdude dee.

Gonal daabaaji dñi ley kanaaje dee

Hannde fuu woppitagol daabaaji dñi ley feeyaaji kanaaje dee buri naawde. Kasen duu walaa sariya fuu dum njoyy'inaanaa. Sewre fuu ana wartira no muuyri fuu, caggal nde gese dee kettaa so tappaa. So daabaaji dñi turtike, walaa fuu do ði njoppata, ði naatan e nokkuuji dñi fuu. Daabaaji dñi nee kolon'en bee njeý dum. Fulbe duroobe bee, seeda wonani dum'en (10 dow 100 fuu.)

Yogaabe ngartiran daabaaji mum dñi tawee gese badiide dum dee kettidaaka. Bonalla majjum ana mawni sanne; ko buri heewde fuu ley jemma sabi ndeen woni nde daabaaji dñi kaybataake sanne, ði ngalaa kogge. Fay so ndunngu oo wodfoyiima, huunde fuu waawaa cefe dee iwi ley feeyaaji doon dñi ila jom faa fulbe bee annda nawe saahal dee keewii ndiyam. Kasen duu badagol majje ngalluuje mawde Ofiisi dee ana woodi e fulbe bee: toon be coottoyta kosameeli mabbe.

Edum laatoó sabaabu habooji mawdi sanne hakkunde duroobe e remoobe sabi gonal daabaaji dñi ley kanaaje dee ana bonana Ofiisi oo sanne: banngi kelan, kanaaje uddan.

Kolon'en bee duu ana ngafa bonallaaji yogaaji

Kolon'en yogaabe ana ngafa bonallaaji kanndotoodi golleeji demal ley kanaaje dee. Jaltinirde yogaaje uddaama. Jande gonnoode doon dee ittaama faa tafee, ngadee potiije barma naa kaaki defirdi godfi. Caakuuji booke lelana ley kanaaje yogaaje faa cakkoo dogugol ndiyam dam. Calludi asaama faa njarniree nokkuuji di ngalada e kaasiye oo. Sukaabe pallas ana pija dow banngi dii, ana ndiwa doombi, dum nee ana saaboo helugol banngi dii. Laanaaji pallas ana cummbee ley calludi jedirdi ndiyam dii; dum furi fuu yiyeede hakkunde Kokiri Booso e Jooro. Banngi yogaaji duu mawnaa: ndiyam ana waawi siiwaade e majji. Hudo duu ana fuda dow majji. Dum duu so wadii, ana wadda daabaaji ley kanaaje dee.

Almusadfa bonallaaji dii

Almusadfa bonallaaji dii ana mawni sanne. So calludi dii cukkii, so wanaa di cukkitee, di ngaaytee. Gaaytagol Kaasiye Jaaro kapum e callugol mawngol Miyo njaadii e almusadfaaji mawdi: miliyooji 41 hakkunde hitaande 1992 e 1993.

Cefe peewde Maasina (Jafaraabe e Tenenngu)

Ley oo nokku, kulle dee ngorraa no miildetee nii. Cefe peewde Tenenngu e Jafaraabe dee, burti mawdi eeyaadi gila Diina Seeku Aamadu njokkata. Dii daabaaji ngadataa bonalla mawdo. Ko taykaa, kiiti hakkunde duroobe majji e kolon'en bee ana pamdi ko ngadi. So duroobe bee ngarii, daabaaji dii piloto kaasiye oo, sabi hitaande 1984 daabaaji Maasinankoobe mbaatiino toon sanne saabe natu e buubol. Keddiidi dii ana famdi ko taykanaa bonalla. Kaa watti mo dii bettortoo ley burtol banngotoongol kanaare Booki Were faa njaha nabbere Jafaraabe, ana hawra e kettal naa tappere gese oon nokku. Hitaande 1998, nabbere Jafaraabe ndee hawrii e 5 lewru deesaamburu.

Daabareeji baawdi fiyeede

Dabareeji baawdi fiyeede dii ana pawii dow yeewtagol lobbol laawi jokketeedi dii, golleeji daabaaji kapum e faandaaji duroobe.

Faandaaji ceertudi ley margol daabaaji

Kolon'en wonbe ley kaasiyenaaji bee kapum e gesenkoobe remooobe ley nokkuuji joordi dii bee ana ceerti faandaaji sanne ley golleeji

mum'en faade daabaaji d̄ii. Kolon'en bee,
ana kebbina daabaaji d̄ii; gesenkoobe wobbe
bee nee coottan ko mabbe saabe tiidallaaji.

Keewal daabaaji to maroobe daabaaji

Maroobe daabaaji bee ana peccorii pecce 4:

1. gesenkoobe mawbe maroobe daabaaji keewdi

Ebe keewi ley Ofiisi oo sanne. Semmbe na'i
d̄ii fuu kambe njeɣ dum. Ley ɓonoorii ndii
be furi fuu heewde. Toon cefe ana keewi
sanne. Sewre fuu duu ana jogii e ko waarata
e daabaaji 65. Nafaa majji ley d̄iin nokkuuji
yo: demal, hokkugol kosam e birgi kaɓum e
faggagol jawdi.

2. gesenkoobe sewbe maroobe daabaaji

Kambe furi aranndeebe bee heewde. Keewal
sewre mabbe wootere fuu yahan faa e na'i
sappo. Ko be nawtortoo daabaaji d̄ii yo
demal kaɓum e faggagol jawdi.

3. Sarawiisinkoobe kaɓum e julaabe

Be booyii e margol daabaaji ngol. Be ngadii
e majji jawdi heewndi. Cefe mawde be
njogii; sewre fuu ana yaha faa daabaaji 85 to

ley Kala too. To Jono too, faandaa maɓɓe ley margol daabaaji ngol, yo hokkugol kosam e jammaingol biyye. Keewal maɓɓe ley nokku doon oo ana buri yimbe 1000 ley duubi 1980. Kaa duubi bettiidii dɩi be buytiima faa yottii 350 neddo. Walaa ko saabi ngol buytagol so wanaa kammari sariyaaji kesi di Ofiisi oo yaltini hitaande 1994 feewde hawjagol e tiidugol e gollirde ndiyam dee. Ley majjum, golloobe Ofiisi hiiɓɓe bee fuu ndokkaama gese do ndema maaro e kulle saradije.

4. Fulbe hodoobe sera geelle de feeyaaji joordi bee

Ko hebetee e daabaaji dɩi koo be nguuri. Kaa yooro wadunoongo hitaande 1973 e 1984 ngoo waylitii nguurndam maɓɓe sanne: ebe ndema, ebe tiida e daabaaji kolon'en bee. Dum saabii so be njoodii sera kanaaje Siyemi, Salila, Nasammbugu naa Njibala. Be cippitan kosam, be cootta birgi naa be mbattitii dam e nameele. Ndennoo daabaaji dɩi yo moyyere maɓɓe mawnde; eɗi ndokka be duu innde hakkunde banndiraabe maɓɓe. Kaa ko buri heewde fuu, fulbe bee ngalaa bulli ko njarnira daabaaji mum'en. Ley bulli kanaaje dɩi be njarnata daabaaji maɓɓe.

Caggal yoorooji bettiidi d̄ii, tiidalla mawnii: daabaaji e jale-sari demirde fuu coottaama. Saabe rafi kettal lobbal, ko heewi e geellenkooɓe ɓee fuu coottii ko heewi e na'i mum'en d̄ii fuu. Hannde, geelle mawde ɗee tan, hono Monimpebugu naa Markala, njogii daabaaji keewɗi.

Limgal daabaaji d̄ii kapum e yeewtagol no d̄i eggirta nii

Limgal ngal: Engal haani sanne sabi hitaande fuu daabaaji d̄ii ana njoba lampo. Kaa ko ɓuri jaalaade fuu, adaduujji majji dokketeedo oo wanaa goonga.

Poroje URDOK ley hitaande 1993 wii, daabaaji ana beydoo ley hitaande wootere 17 e feccere daaba dow teemedere fuu. Ley hitaande 1993 keewal majji ley feeya jarneteedo Key Maasina oo ana yaha faa daabaaji 11.265. Dow ɗum ana hasii ko beydagol ngol yeewtee sabi ɗum fuu won e ko saabotoo fitinaaji hakkunde yimbe leydi ɗoon ndii. So yeewaama faa woodii, tawete fulɓe ɓee nee daabaaji mum keewaa sanne: 10 dow 100 fuu.

Sabaabu keewal daabaaji d̄ii:

Ko buri fuu jaalaade e majjum, keewal daabaaji ana waddana jomum innde mawnde. Kasen duu, daabaaji demreteeḍi ḍii ley majjum ittete. Dum fuu won e ko saabii so ko hebaa e gese ḍee koo fuu daabaaji soodete. Rewbe nokku oo duu fuu ana njogii daabaaji mum'en feereji. Kala ko be kebi e demal mabbe maaro naa saradiḡe, daabaaji be coodata.

Tiidallaaji iwḍi e keewal daabaaji

Tiidalla burḍo fuu lollude yo rafi jawḍi hawjordi daabaaji ḍii. Maroobe daabaaji bee ngalaa jawḍi ndi be kawjoroo daabaaji ḍi. Ndenoo so wanaa sii margol daabaaji kaanngol wadeede so nafa maroobe daabaaji yeewee.

Geelle mawḍe hono Markala e Monimpebugu, e seraaji mum'en daabaaji ḍii kodata. So ceedu oo wodfoyiima, so wanaa maroobe daabaaji bee cootta daabaaji yogaaji faa keba ko eta gawri sabi ko be kebata e gese mabbe ana famḍi sanne. Haya ḍee geelle nee ngoni geelle biyeteede ana njogii jawḍi. So yeewaama nee galle fuu burataa daabaaji tati.

Adaduuji mawdi

Ley binndi sarwiisi binndaafi e kabaaru keewal daabaaji hitaande 1997, daabaaji 122.000 bettortoo do Sarkal Key Maasina doo. Ley majji, 41.160 dii ley laamu Key Maasina oo e laamu Kolongotomo oo njejaa. Ley majjum faa joonin anndaaka adadu goongaraajo daabaaji joodiidi ley kanaaje dee.

Ko anndaa dow eggugol daabaaji Kolon'en bee

Gila 1982, ley feeya joordo Kolongotomo oo semmbe daabaaji jeyaadi e kanaaji Kolongotomo dii moottotoo sabi di mbaawaa yottaade Misibugu. So ndunngu warii, daabaaji yogaaji peewan Kurumaari tafon, fade nabbe Saahel dee heewde ndiyam kammu. Oon wakkati, duroobe daabaaji Fula Were bee kaybata daabaaji jeyaadi ley kanaaje Lafiyala, Kolongotomo, Kusuka, Joro-Kura, Gulani-Kura, Naya e Wela. Be naban di nduroya faa caggal laamu Kolongotomo, feewde Monimpebugu, Markabugu, Seribala, Conngoni, Sigire, Konomani, Cusana, Kornubugu.

Duroobe Gidaa bee tiidata e feccere daabaaji Kolongotomo kapum e Jiija faa be peewna di

Ngolobala bannge Misibugu. Geelle fulbe yogaabe kofii ley feeya joordo Kolongotomo iwde kilooji 5 yaade 12 immoraade Kolongotomo, dum woni geelle hono Siyeni, Jebala, Nansambugu, Solila. Been tiidata e feccere daabaaji Gurci, Nayo, Luntan-Kura, Naakoro, Kusuka, Nemabugu kapum e Lafiyala.

So ndunngu warii been fulbe eggan yaade ley gese gawri keydintinaade gonde feewde Pogo, Seribala, kapum e Sosebugu hakkunde Siyeni e Jebala feewde Seribala, Gelno, Dokolo naa Coofoli.

Banngal hitaande 1980, oon feeya joordo piliido Kolongotomo, mottannoo semmbe daabaaji Kolon'en di mbaawaano yottaade kanaaje Misibugu dee. Fitinaaji hakkunde duroobe e remoobe golloobe diin feeyaaji ko booyi ana kulbinii sanne.

Feeya joordo gondo seraaji Sigine e Kala Nampala dii ana jogii durdude keedude e feeyaaji Jlonno. Cefe mawde ana ngara yarde Kala Nampala, saahal Sigine. Ndennoo doo duu golle mum ana haani yeeweede, sabi tiidalla ana woodi ley hawjagol cefe kanaaje kese peewde golleede dee, dum woni hono kanaaje Naaro (feeyaaji Kolongotomo) kapum e Bewani.

Taykaaji dow Joyyingol Heeyo Hawjagol Cefe

Golleeji yogaaji ana kaani golleede ley kanaaje dee

Hannden, faandaaji marooɓe daabaaji ana keewi e banngal daabaaji ɗii sanne. Jonnoo, no habooji ɗii keewri nii, no bonalla daabaaji ɗii heewri nii, kapum e no homo fuu wadirta jawdi mum e daabaaji ɗii nii, ana haani no oo golle ley kaasiyeɗaaji ɗii wadane hakille faa wooda. So golleeji peewɗi golleede ley kanaaje dee ngarii e golleede, so wanaa:

- daabaaji njoppancee nokkuuji ɗo jaama;
kogge jaajude ndarnee; ɗi keban ɗo ɗi cuulta,
birgi ko wadee e gese hebete,

- burti ndarnee; ndeen daabaaji keɓata ɗo njokka, bonalla famɗa,

- gese mbaasa remeede dow burti ɗii,

- keeri piltinaaɗi ngadee hakkunde burti ɗii e gese dee,

- kaaldal e kawral wada hakkunde remoobe naa duroobe,

- heeyo wattuuji naatugol daabaaji dii ley feeyaaji kaasiye oo darnee.

Rafi jardude daabaaji ana laatii tiidalla mawdo. Ndennoo ana haani ko nokkuuji do daabaaji njara ngollee.

Hudo, ledde tutee faa daabaaji jaama: gabaraawo ana fudannoo e seraaji Booki Were, hakkunde Kolongotomo e Wala. Koon gambaraawo ana waawi wuurtineede. Jlebbe duu ana mbaawi aaweede e diin nokkuuji.

Jarnirde daabaaji kapum e burti ana kaani landineede ley feeyaaji joordi dii.

To tiidalla buri fuu mawnude, yo buytugol booyeefi daabaaji ley feeyaaji joordi dii ley ndunngu. Ndennoo ko haani, yo moyyinde jarnirde naa booynde ndiyam ley nabbe dee. So jarnirde daabaaji moyyinaama, edum hokka booynde daabaaji dii ley nokkuuje de ngaldaa e kaasiyejaaji dii. Gaaytagol nabbe hono nawre Beelel Koole e Winnde Banel kapum e nawoy ngokkoy bannge Misibugu, ana waawi wadeede e faandaaji. Kaa so oo golle ana gollee, so wanaa jannde dow majjum wadee.

Asugol bulli mawdi ana waawi wafeede sabi edum saaboo hokkugol daabaaji dñi ko njara dow burti dñi. Kaa tiidalla baawdo taweede e majjum, yo haybugol majji. Pompiiji ana ngoodi e nokkuuji yogaaji, kaa moyyíntingol majji e haybugol majji ana wondi e tiidalla sabi yimbe jannginaabe jannde majjum keewaa. Misibugu ana jogii bulli dñi: wooturu nduu ana yooraa, wondu nduu yoorataa fey. So dñi ngaaytaama, edñi mbaawi yarnude ko yottotoo daabaaji 400. Duroowo mo na'i mum njaata faa e 60, waawaa hebude ndiyam keyyam, yarna daabaaji mum faa kaara. Ley ceedu, ngaari fuu ana waawi yarde ko foti liti 30 ley jalooma. So wiyaama faa pompiiji kesi goddñi moyyínee, tiidalla tawete e banngal asansi mum e haybugol mum.

Daabaaji jeyaadi Kolongotomo e Jlonoo ana ngara ley feeya Sigire e Kala Nampala oo sanne. Bulli toon dñi mbaawaa sakkaade daabaaji dñi sabi edñi keewi sanne. Pompi walaa toon, dum ana jogii tampere mawnde sanne. So kaasiye Bewani e Jlaaro yaajinaama no wiira nii, sikke fuu walaa hen, daabaaji dñi beydan heewde e oon nokku. So wartii e kabaaru durdude dee, so wanaa jowro'en bee kaaldee. Kasen duu, so jebbe e gawri remdaama, edum waawi wuurtinde leydi doon ndii.

Kaa dum fuu waawaa laataade so wanaa hawjagol kabaaru daabaaji ngol yeewee faa wooda. Ko haani yo udditiggol burti di e accude daabaaji keba yarde ley nabbe saahel nde di njidi fuu. Kasen duu sariyaaji kesi ana kaani joyyineede e banngal daabaaji.

Ko Sariya Daabaaji ley Laamu Mali iwde 27 Feewiriye 2001 wii:

Komiŋaaji ana njamiraa ngada sariyaaji darnooji no durdude e jarnirde mum'en kaybirtee dow jam. Komiŋaaji ana kaani hawjaade nokkuuje e kulle faade e daabaaji, dow gollidal e baale duroobe kaŋum e kaaltidal wobbe naftortoobe kulle dee.

Komiŋaaji kawjotoo burti durdudi, dow faabamuuya baale duroobe e dow jiidal yimbe wobbe be dum woni haaje mum'en. Golle maŋbe yo wadude burti, wuurtinde di, heyditinde di, dartingol e uddugol so ebe kasindini e nokku oo.

Laamu Mali e komiŋaaji paaboto no baale duroobe ndarnirtee e no de annditirtee e banngal sariya. Baale duroobe yo gollidiŋbe subtaabe laamu Mali, komiŋaaji e sarwuusiji, faade yirwere durdude e no sariya oo donnirtee fuu. Be ngollidete duu

dow huunde fuu ley ko golletee e porojeɲaaji banngal yirwere daabaaji, e hawjagol kulle ley durduɗe, e kaaltidal e leydi ndii naa ley gure faade e margol daabaaji, hawaalu, e kulle ladde. Baale duroobe ana mbaawi hollitinde hakkille mum'en laamu Mali e laamuuji kaggitaadi, dow yirwere margol daabaaji e moobugol hawaalu.

Heeyo golleeji yirwere e banngal demal e durngo dɗi ana haani fewtude nokkuuji joordi dɗi.

Faa joonin, golleeji gollaadi ley nokku oo dɗi, dow kebal kaasiyeɲaaji Kolongotomo e Kokiri ngoni. Golleeji godɗi paandaadi dɗi ana peewi demal maaro e golleeji saradiɲe keewɗi e demal ledɗe. Kaa gootel ana woodi, golleeji Ofiisi oo e Ofiisi oo tan kaadinaa; ana haani ko ɗi njaadinee e golleeji nokkuuji badiidi dɗi sabi so wartii e banngal daabaaji, jahondiral ana woodi hakkunde daabaaji Ofiisi oo kapum e daabaaji nokkuuji joordi godɗi dɗi.

Ndennoo so wanaa heeyo golleeji joyyinee faa golleeji demal e durngo njaadinee hakkunde Ofiisi oo e geelle joodiide ley feeyaaji joordi dɗi. So golleeji dɗi ana ngollee, ana haani ko hakkille wadane nokkuuji joordi dɗi.

Dow dum, so wanaa burti d̄ii ndartintinee.
 Nawe d̄ee ana kaani gaayteede, bulli asee.
 Kaa so nawe d̄ee asaama sera ngeendi edum
 waawi saabaade bonalla god̄do sabi daabaaji
 ngardan e bonalla. So eden njid̄i bonalla oo
 ŋootta, daabaaji d̄ii ana kaani wod̄doraade
 geelle d̄ee ko yottotoo kilooji 15 naa 20.

Moȳyere geelle de nokkuuji joord̄i d̄ee ana
 hab̄bodii e politiki mo Ofiisi oo bamata
 feewde d̄iin nokkuuji.

Yolbere ana woodi. Ko remetee koo heyataa
 jamaa oo; dum saabanii geellenkoobe bee
 naatude e feȳyere led̄de. Oo golle duu ana
 boni e togge.

So wartii e banngal hokkitirgol leydi ngol,
 dum duu ana haani yeeweede haanbe
 hokkeede; yeewee duu hono foti joomum'en
 kaani hokkeede.

Timminirka

Caggal ngoo miijo, ana haani ko golleeji
 daabaaji ngadee faade politikiiji bameteed̄i
 ley golleeji Ofiisi oo. Ana haani ko golle
 majjum yeewee faa wooda, daabaaji d̄ii
 limee, laawi majji ndarnee, adaadu daabaaji
 ley kaasiyeen̄aaji d̄ii e durdude d̄ee anndee.

Kabaaruuji kaɓɓiidi e tiidallaaji e banngal
daabaaji ana kaani yiiteede, tewtanee dabare.
Daabaaji yo jawdi mawndi ley Maasina.
Dow dum, golleeji yirwere dii ana kaani
wadande kabaaru majji hakkille mawɗo.

Ndee dewtere tuggii e dewte godde
binndaade e faransinkoore:

Sources

BRONDEAU Florence, "A propos de la gestion
du bétail dans le Macina" *Cahiers Sécheresse*,
volume 10, Numéro 3, septembre 1999.

Innde dewtere ndee e
faransinkoore:

La gestion du bétail dans l'Office
du Niger
langue Fulfulde

Dépôt:
Mission Protestante au Sahel
BP 2210 Bamako